

„Zagrożenia świata wirtualnego u młodzieży na przykładzie ostatnich klas szkoły podstawowej, ich rodziców i nauczycieli.”

Abstrakt

Jednym z aktualnych zjawisk charakteryzujących współczesny świat jest wszechobecna cyfryzacja. Dostęp do Internetu staje się coraz łatwiejszy i powszechny, a dzięki różnym urządzeniom mobilnym, możemy z niego korzystać w dowolnym miejscu i czasie, wykonując coraz więcej aktywności w świecie wirtualnym. Obecnie korzystanie z Internetu i nowoczesnych technologii jest także elementem codziennego funkcjonowania w szkole. Komputery, laptopy czy smartfony wykorzystywane są nie tylko do realizacji obowiązków zawodowych (w przypadku nauczycieli) czy szkolnych (w przypadku uczniów), ale również do aktywności o charakterze rozrywkowym czy rozwijającym pasje i zainteresowania. Korzystanie z Internetu i nowoczesnych technologii wzmocniła jeszcze pandemia COVID, kiedy nauczanie zdalne stało się koniecznością. Zagadnienia dotyczące świadomości młodzieży na temat nie tylko korzyści, jakie daje cyfryzacja, ale także zagrożeń związanych z byciem potencjalną ofiarą przestępstwa w Sieci wpisują się zatem w problematykę funkcjonowania młodzieży we współczesnym świecie.

W artykule zaprezentowano wyniki badań sondażowych dotyczących form aktywności uczniów ze starszych klas szkoły podstawowej w przestrzeni wirtualnej oraz ich wiedzy na temat możliwych zagrożeń związanych z cyberprzemocą. Rezultaty analiz odzwierciedlają perspektywę uczniów, ich rodziców oraz nauczycieli szkoły podstawowej.

I - WSTĘP

CYFRYZACJA

Wszechobecna cyfryzacja i popularyzacja urządzeń mobilnych sprawia, że dostęp do Internetu staje się łatwy i powszechny. Wiele aktywności, często bardzo prostych, codziennych, do niedawna wykonywanych w świecie realnym, coraz częściej przenosimy do Sieci i wykonujemy zdalnie. Zmieniają się również nasze postawy, poglądy i przyzwyczajenia związane z korzystaniem z Internetu. Ludzie coraz częściej oprócz rozrywki, szukają w Sieci różnorodnych udogodnień ich egzystencji, podejmując coraz to nowe działania, poznając wręcz nieograniczone możliwości tego medium. „Cyberświat był kiedyś nowością. Teraz jest częścią codzienności.” [Rywczyńska, Wójcik 2018, s. 4]

Internet wykorzystywany obecnie do pracy, nauki, rozrywki, oprócz mnogości korzyści, niesie ze sobą również wiele zagrożeń. Zachodzi więc potrzeba weryfikowania zachowań, których użytkownik dopuszcza się oraz pod których jest wpływem w Sieci. Grupą szczególnie narażoną na niebezpieczeństwa związane z niewłaściwym korzystaniem z Internetu, w tym z cyberprzemocą, są uczniowie. Dostęp do nieodpowiednich treści w Internecie jest bezproblemowy, łatwo również jest stać się obiektem takich zachowań, wobec których żaden rodzic ani pedagog nie może przejść obojętnie. Kluczem do radzenia sobie z tym problemem jest szeroko pojęta prewencja, przekazywanie odpowiedniej wiedzy i umiejętności, które umożliwią radzenie sobie z agresją i nieodpowiednimi zachowaniami w Sieci.

Z pomocą przychodzi tu edukacja medialna, której głównym celem jest propagowanie wiedzy w zakresie właściwego wykorzystywania urządzeń oraz uświadamianie młodzieży w kierunku radzenia sobie z napotkanymi zachowaniami ryzykownymi. Prewencyjne działania, które mają wyprzedzić napotkane problemy w Sieci, winny być prowadzone w sposób kompleksowy i rozwijać wiedzę nie tylko u dzieci i młodzieży, ale także u pedagogów oraz rodziców (Waller, 2017, s.217-222). Do prewencji zagrożeń można więc zaliczyć: uświadamianie zasad i etykiety osób korzystających z Internetu, interesowanie się tym, co dziecko robi w Sieci, uwrażliwianie najmłodszych na inne osoby i ich uczucia, przekazywanie informacji o przejawach cyberprzemocy do odpowiednich organów ścigania, przekazywanie wiedzy o cyberbullyingu i sposobów radzenia sobie z nim, dbanie o dobre relacje rówieśnicze w codziennych sytuacjach szkolnych i pozaszkolnych oraz informowanie o miejscach i osobach, u których można otrzymać pomoc w tym zakresie [1].

RYS HISTORYCZNY

O zjawisku cyberprzemocy można mówić od początków XXI w., gdy upowszechniać zaczęły się telefony z aparatami fotograficznymi. Urządzenia te stały się niejako narzędziem używanym przez sprawców do wyrządzenia krzywdy ofiarom. Można tu wyróżnić przypadek japońskiego ucznia nagranych telefonem komórkowym w szatni szkolnej w krępującej sytuacji; historię amerykańskiej uczennicy, której zwykle zdjęcie zostało przerobione na zdjęcie erotyczne, czy też film chłopca z Kanady, który przedstawia nieporadną próbę walki z filmu „Gwiezdne Wojny”. Wszystkie te przypadki są nam znane, ponieważ w bardzo szybkim tempie zyskały w Sieci rozgłos i obieły cały świat, a niewinne ofiary poniosły ciężkie konsekwencje czyichś żartów.

W Polsce pierwsze sygnały o cyberprzemocy pojawiły się niewiele później. Można tu wskazać głośną i tragiczną w skutkach historię gimnazjalistki z Gdańska, która popełniła

samobójstwo niedługo po tym, gdy film obrazujący akt wyrządzenia krzywdy tejże nastolatce (znęcania się nad nią) trafił do Internetu i zyskał „sławę”. [2]

DEFINICJA CYBERPRZEMOCY

Pierwszym krokiem do zrozumienia złożoności problemu cyberprzemocy jest poznanie definicji tego zjawiska. Mówiąc najprościej, jest to rodzaj agresji występujący we współczesnych mediach elektronicznych. Może ona przybierać różne formy oraz być różnie nazywana. Do synonimów cyberprzemocy zaliczamy cyberbullying, cyberagresję, cyberwiktyzację, czy bardziej opisowo agresję elektroniczną. Pojęcie to nie ma swoich ram i jednej, doskonałej definicji. Dzieje się tak, ponieważ zjawisko cyberprzemocy jest badane interdyscyplinarnie i różni autorzy, często z różnych dziedzin naukowych, definiują je w swój unikalny sposób (Pyżalski, 2012, s. 119–124). Problemem w uzyskaniu pełnej definicji jest też ciągła ewolucja tego pojęcia, w skład którego wchodzi coraz to nowe elementy. Jedną z ciekawszych definicji cyberbullyingu zaproponował Robert Tokunaga (2010, s. 278), opisując go jako: „(...) każde zachowanie realizowane za pomocą elektronicznych lub cyfrowych mediów, przez jednostki lub grupy, które regularnie komunikują wrogie lub agresywne wiadomości mające na celu spowodowanie krzywdy lub dyskomfortu u innych”.

Choć pojęcie cyberagresji definiowane jest w różnoraki sposób, to zawsze zawiera w sobie charakterystyczne elementy:

- Anonimowość sprawcy dająca mu poczucie bezkarności,
- Natychmiastowe rozprzestrzenianie się udostępnionych treści oraz powszechna dostępność do nich – nieograniczony zasięg,
- Duża trudność z usunięciem negatywnych treści,
- Niski poziom kontroli społecznej czynów – trudność w identyfikacji patologicznych zachowań, gdyż zwykle dotyczą jednostki, która w sieci jest sama – osamotnienie ofiary (Wojtasik, 2012, s. 6 oraz Kowalski, 2021, s. 460–468).

Mówiąc o agresji elektronicznej nie sposób nie sklasyfikować jej rodzajów. Tu również podział jest wyjątkowo umowny i różne źródła inaczej określają formy tej przemocy. Wśród rodzajów cyberbullyingu możemy wyróżnić (Kowalski, Limber, Agatson 2008, s. 43–51):

- Trolling (trollowanie) – celowe, obraźliwe prowokowanie w internetowej dyskusji;
- Hejting (hejt) – celowe działanie w Sieci nacechowane wrogością, agresją, nienawiścią, mające prowokować ofiarę do reakcji;
- Flaming – celowe i świadome, często wulgarne podburzanie uczestników dyskusji w Internecie, może mieć znamiona szantażu;
- Seksting – przesyłanie wiadomości, zdjęć lub filmów o charakterze seksualnym;
- Grooming – rodzaj sekstingu, szczególnie niebezpieczny dla najmłodszych, polegający na uwodzeniu dzieci przez pedofili;
- Phishing (spoofing) – kradzież tożsamości, podszywanie się pod kogoś, szczególnie popularne w serwisach społecznościowych;

- Cyberstalking – śledzenie, obserwowanie kogoś w Sieci, również nękanie, dręczenie, obgadywanie wybranej osoby; także regularne prześladowanie poprzez pisanie wiadomości SMS, e-mail, dzwonienie;
- Flood – wielokrotne wysyłanie wiadomości do ofiary celem zapychania jej skrzynki odbiorczej lub uszkodzenia telefonu;
- Happy slapping – nagrywanie i upublicznianie niespodziewanych ataków na przypadkowych ludzi, np. na ulicy;
- Denigration (poniżanie) - upowszechnianie nieprawdziwych i obraźliwych treści lub materiałów;
- Patostream – prowadzenie transmisji live, w czasie których prezentuje się szereg kontrowersyjnych opinii i zachowań patologicznych;
- Outing – upublicznianie czyichś tajemnic (np. orientacji seksualnej) lub innych materiałów (rozmów, zdjęć) przez sprawcę bez zgody właściciela;
- Digital exclusion (wykluczenie) – celowe usunięcie z jakiejś społeczności internetowej, grupy, forum;
- Internetowe challenge – wyzwania do wykonania, których wykonanie należy udokumentować i udostępnić w Sieci, np. „Black out challenge”, „MOMO challenge”;
- Agresja techniczna – celowe blokowanie użytkowników, włamywanie się na ich konta, rozsyłanie wirusów oraz celowe stwarzanie innych problemów natury technicznej w Internecie.

Warto nadmienić, że agresja często łączy w sobie kilka rodzajów cyberprzemocy. Należy także pamiętać, że przy tak dynamicznym rozwoju cyberprzestrzeni, pojawiają się i będą się pojawiać inne, coraz to nowe zagrożenia. Przedstawiona lista ma zatem charakter otwarty.

UCZESTNICY

W akcie cyberagresji biorą udział jednostki, które odgrywają różne role. Zawsze w przypadku cyberbullyingu możemy wyróżnić agresora oraz ofiarę. Oprócz tych minimum dwóch osób, są także jednostki, które przyjmują rolę świadków, reagujących w trojaki sposób na zaobserwowane wydarzenia. Część z nich dołącza do sprawców i na przykład udostępnia dalej prześmiewcze treści (Wojtasik 2012, s. 16), część z nich staje po stronie pokrzywdzonego, próbując reagować, przyjmując rolę obrońcy (Czemierchowska-Koruba 2014, s. 12). Są także bierni świadkowie, którzy nie opowiadają się po żadnej ze stron, stojąc z boku i nie reagując na zaistniałą krzywdę. U podłoża tej bierności może leżeć strach lub brak edukacji w zakresie sposobów pomocy czy możliwości reakcji. Bierność może być utożsamiana przez niektóre osoby z neutralnością. De facto nie jest to jednak zachowanie bezstronne. Każdy obserwator, który nie zareaguje, daje bowiem bierne przyzwolenie na ten rodzaj przemocy, przyczyniając się do jego szerzenia.

OBJAWY CYBERPRZEMOCY

Identyfikacja ofiary cyberbullyingu nie jest łatwa, gdyż nie niesie z sobą żadnych fizycznych znamion przemocy. Poszkodowani często nie przyznają się do problemu, niechętnie o nim mówią, zamykając się w sobie. Mogą również być szantażowani i bojąc się o swoje bezpieczeństwo, wybierają milczenie. Są jednak pewne niepokojące sygnały, świadczące o tym, iż może dochodzić do tego rodzaju przemocy:

- Zmiany w korzystaniu z mediów elektronicznych – zwiększenie czasu przebywania w Sieci lub sytuacja odwrotna, w której nagle dziecko przestało korzystać z tych mediów, mimo, iż uprzednio chętnie je użytkowało;
- Nagłe zmiany w zachowaniu dziecka – unikanie rozmów, alienacja, przygnębienie, depresja lub wręcz przeciwne zachowania, takie jak agresja, rozdrażnienie, problemy ze skupieniem uwagi, bezsenność, wzrost napięcia emocjonalnego, zmienność nastrojów;
- Alienacja w Sieci, próby blokowania własnych kont, ograniczanie dostępnych w nich informacji, usuwanie profili [3].
- Zachowania w Internecie mogą mieć również przełożenie na zachowania w świecie rzeczywistym, gdzie dziecko może izolować się od rówieśników, na przykład nagłemu pogorszeniu mogą ulec relacje z przyjaciółmi.

SKUTKI CYBERPRZEMOCY

Brak skutków fizycznych cyberbullyingu nie oznacza, że nie powoduje on często jeszcze głębszych konsekwencji psychicznych. Ofiary cyberprzemocy niejednokrotnie przeżywają bardzo silne, przykre emocje, z którymi nie radzą sobie (strach, lęk, frustracja). Agresja ciągnąca się w czasie powoduje spadek pewności siebie, samooceny, poczucia własnej wartości, co niesie ze sobą odosobnienie, izolację społeczną. Osoby dotknięte agresją elektroniczną często mają problem ze snem, zaniedbują swoje obowiązki i z czasem popadają w depresję. Z kolei ta, jeśli nie zostanie udzielona pomoc, może prowadzić do myśli samobójczych, a w kolejnym etapie prób samobójczych.

GDZIE SZUKAĆ POMOCY?

W Polsce działa wiele serwisów internetowych oferujących pomoc. Warto wymienić tutaj:

www.dzieckowsieci.pl

Strony rządowe [4]

<https://www.cyfrowobezpiecni.pl/> [5]

Instytut naukowy „NASK” [6]

Dla dzieci, opiekunów i pedagogów dostępne są również telefony, gdzie można uzyskać fachową pomoc w napotkanych problemach:

- Fundacja „Dzieci niczyje” – 800 100 100
- Telefon zaufania dla dzieci i młodzieży – 116 111
- Dyżurnet.pl, gdzie można zgłosić nieodpowiednie treści napotkane w Internecie – 801 615 005
- Dziecięcy telefon zaufania – 800 12 12 12 oraz 22 583 66 00
- Policja 112 lub 997

Warto również pamiętać, że pomocy można szukać również w szkole. Pedagog, nauczyciele i wychowawcy to osoby, które znają potencjalne zagrożenia związane z cyberprzemocą grożące dzieciom i młodzieży, a także wiedzą, w jaki sposób można udzielić wsparcia tym, którzy zetknęli się z niebezpiecznymi sytuacjami w Sieci.

II CEL I PROBLEMY BADAWCZE

Celem zaprezentowanych w niniejszym artykule badań uczyniono poznanie sposobów rozumienia Internetu jako przestrzeni aktywności przez młodych ludzi oraz znaczeń, jakie nadają oni różnym formom aktywności w Sieci, a także poznanie opinii rodziców i nauczycieli na temat aktywności młodzieży w Internecie.

Wyróżniono następujące problemy badawcze:

- 1) Jaka jest wiedza rodziców i nauczycieli na temat aktywności młodzieży w Internecie oraz doświadczeń związanych z cyberprzemocą i czy różni się ona od deklaracji młodzieży na ten temat?
- 2) W jaki sposób młodzież postrzega Internet jako przestrzeń własnej aktywności?

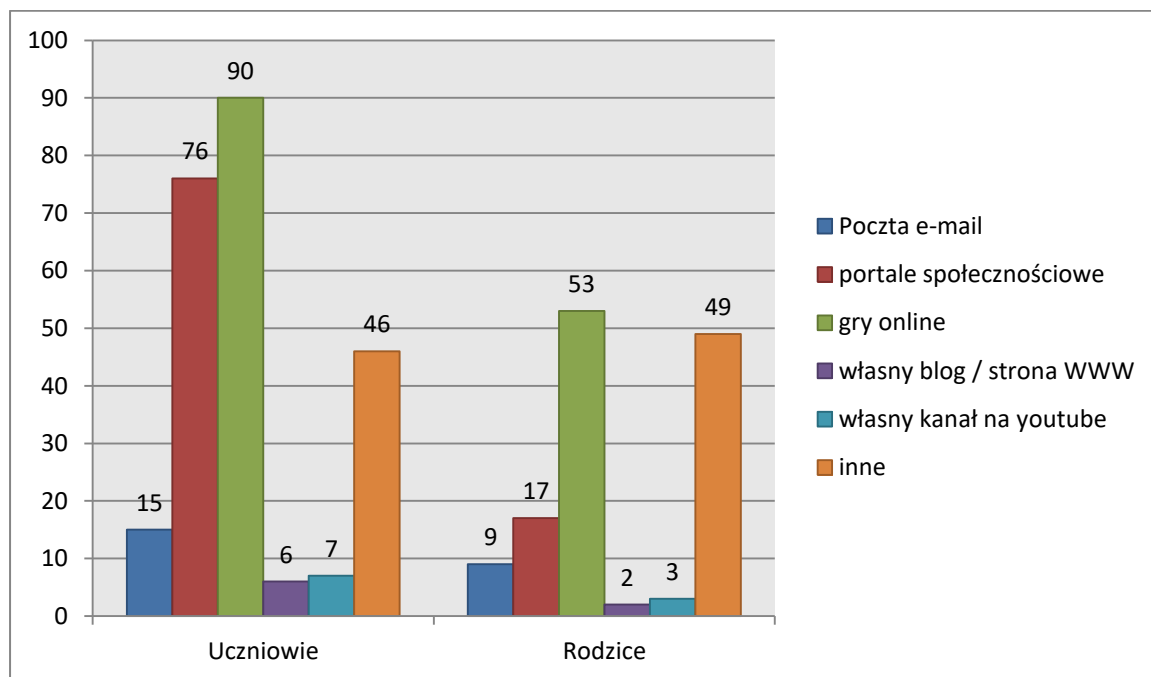
PROCEDURA BADAWCZA ORAZ PROCEDURA ANALITYCZNA

Aby uzyskać pełną odpowiedź na przedstawione wyżej problemy badawcze zdecydowano się na ilościową orientację badawczą (Creswell, J.W. (2013). Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego). Przeprowadzono sondaż diagnostyczny z zastosowaniem techniki ankiety z udziałem nauczycieli, rodziców oraz uczniów. Przygotowano trzy kwestionariusze ankiety - dla nauczycieli, rodziców oraz uczniów, które zawierały kompatybilne ze sobą zestawy pytań, dotyczących: form aktywności młodzieży w Internecie, doświadczeń młodzieży związanej z cyberprzemocą oraz możliwości wsparcia młodzieży w zakresie korzystania z Internetu ze strony dorosłych. W kwestionariuszach skierowanych do nauczycieli i rodziców zawarto również pytania dotyczące potrzeby wsparcia dorosłych w zakresie poszerzenia wiedzy na temat profilaktyki zagrożeń cyberprzemocą na przykład w postaci warsztatów dla nauczycieli czy różnych form pedagogizacji rodziców. Kwestionariusz dla uczniów zawierał dodatkowo pytania dotyczące osób, do których młodzież może zwrócić się po pomoc w przypadku doświadczenia cyberprzemocy. Do wszystkich ankietowanych grup kwestionariusze zostały rozesłane za pośrednictwem Internetu w pierwszym semestrze roku szkolnego 2022/2023. Zebrane dane zostały następnie przeanalizowane.

W badaniach wzięło łącznie udział: 149 uczniów, 72 rodziców uczniów oraz 22 nauczycieli.

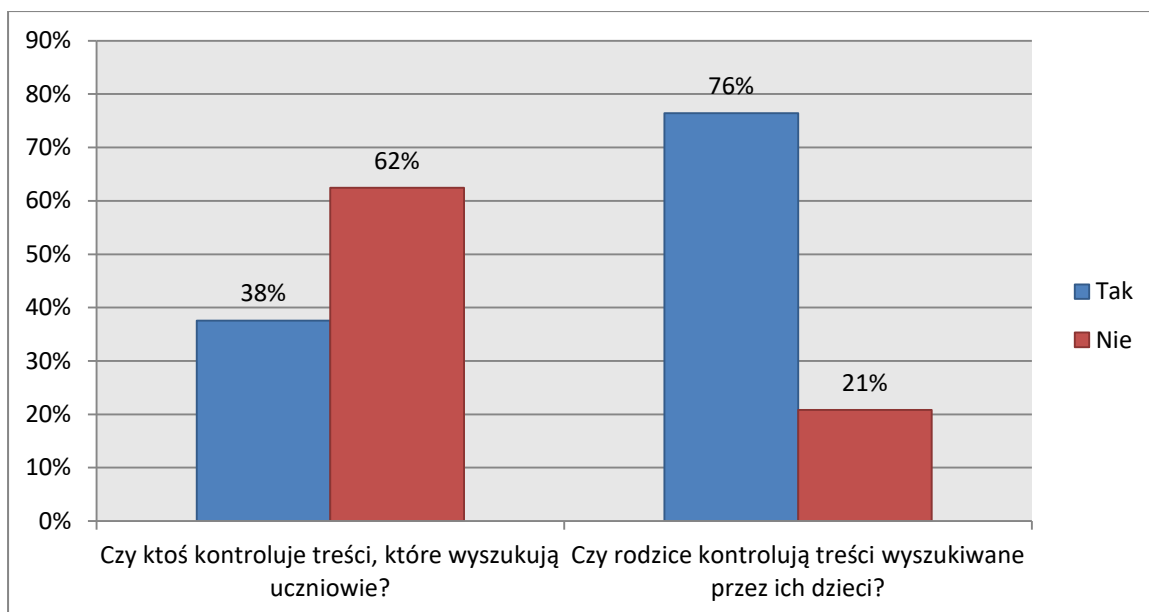
III – WYNIKI BADAŃ

Do opracowania wyników badań wykorzystano odpowiedzi na pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety. Wartości liczbowe oraz procentowe odpowiedzi przedstawiono na wykresach słupkowych.

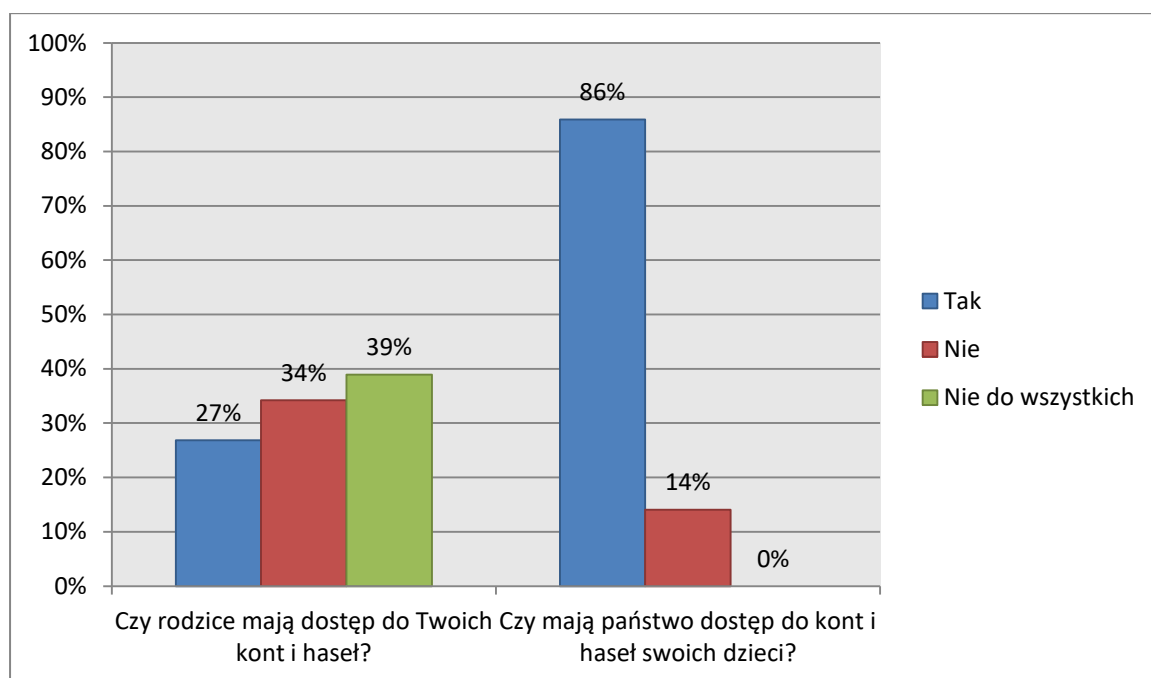

Ryc. 1. Formy aktywności uczniów w Internecie - perspektywa uczniów oraz rodziców

Z powyższego zestawienia wynika, iż uczniowie najczęściej szukają w Sieci szeroko pojętej rozrywki – przede wszystkim grają w gry online oraz korzystają z portali społecznościowych. Wśród innych odpowiedzi pojawiały się stwierdzenia dotyczące wykorzystywania Internetu w celach edukacyjnych bądź służących rozwijaniu zainteresowań. Takie wskazania uczniów są zbieżne z obserwacjami rodziców, którzy również najczęściej razy wskazali graniu w gry online oraz (choć rzadziej) - korzystaniu z portali społecznościowych.

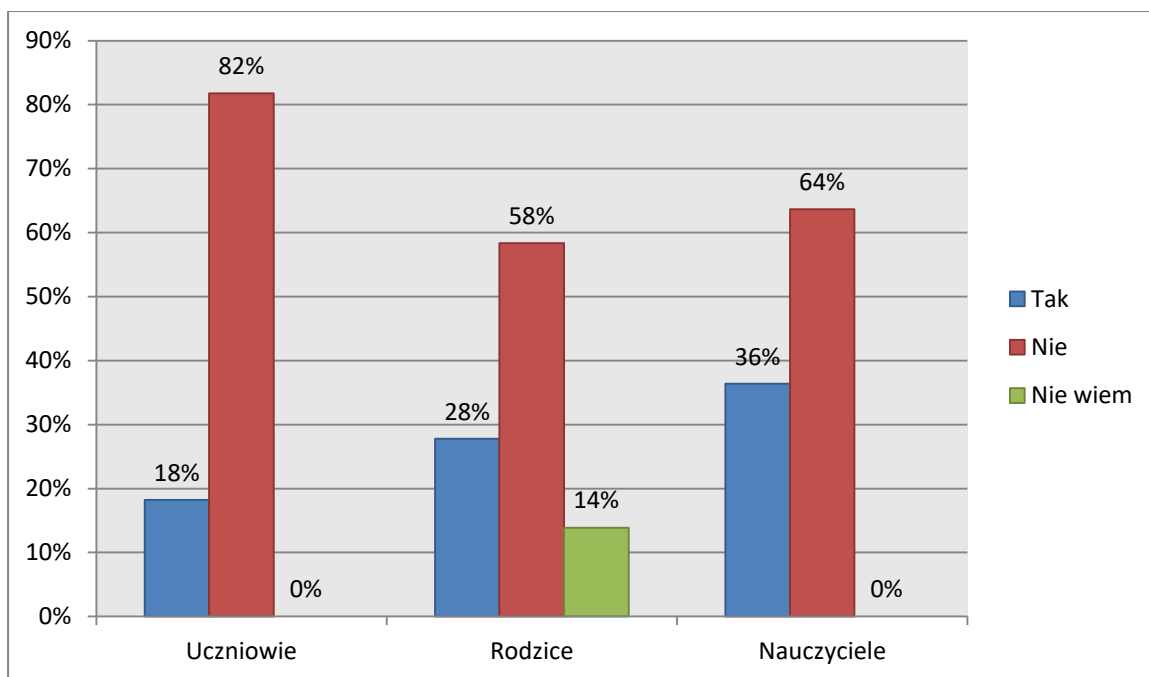

Ryc. 2. Kontrola treści wyszukiwanych w Internecie - perspektywa uczniów i rodziców.

Ryc. 3. Znajomość kont i haseł dzieci - perspektywa uczniów i rodziców

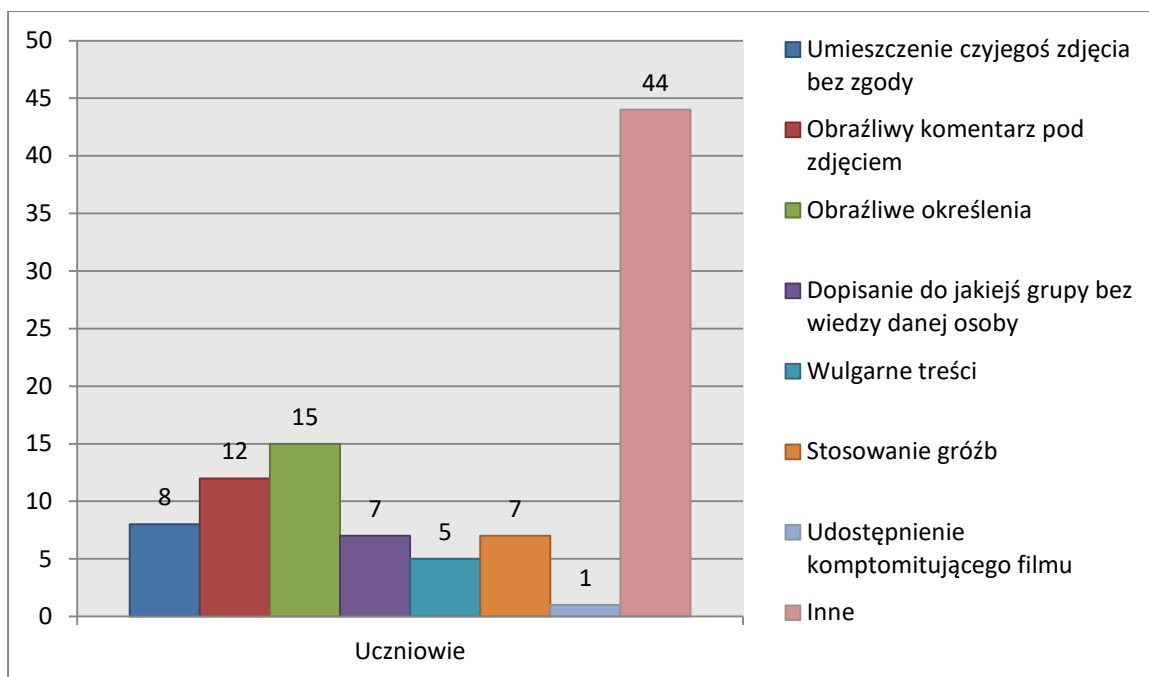
Analizując powyższe dane można dostrzec dużą różnicę w udzielanych odpowiedziach. Uczniowie twierdzą, iż rodzice posiadają do dostęp do kont i haseł tylko w 27% udzielanych odpowiedzi. Częściową prywatność, gdzie zachodzi sytuacja dostępu do części kont i haseł, posiada największa liczba uczniów (39%), zaś pełną niezależność wskazało 34% ankietowanych uczniów. Wśród rodziców uczniów różnice w udzielanych odpowiedziach są dużo większe, gdyż aż 86% odpowiedzi wskazywało na pełną kontrolę kont i haseł wśród swoich dzieci, a jedynie 14% nie posiada do nich dostępu. Zdecydowana większość rodziców zatem ma poczucie obowiązku związanego ze sprawdzaniem i weryfikowaniem aktywności dzieci w rzeczywistości wirtualnej.

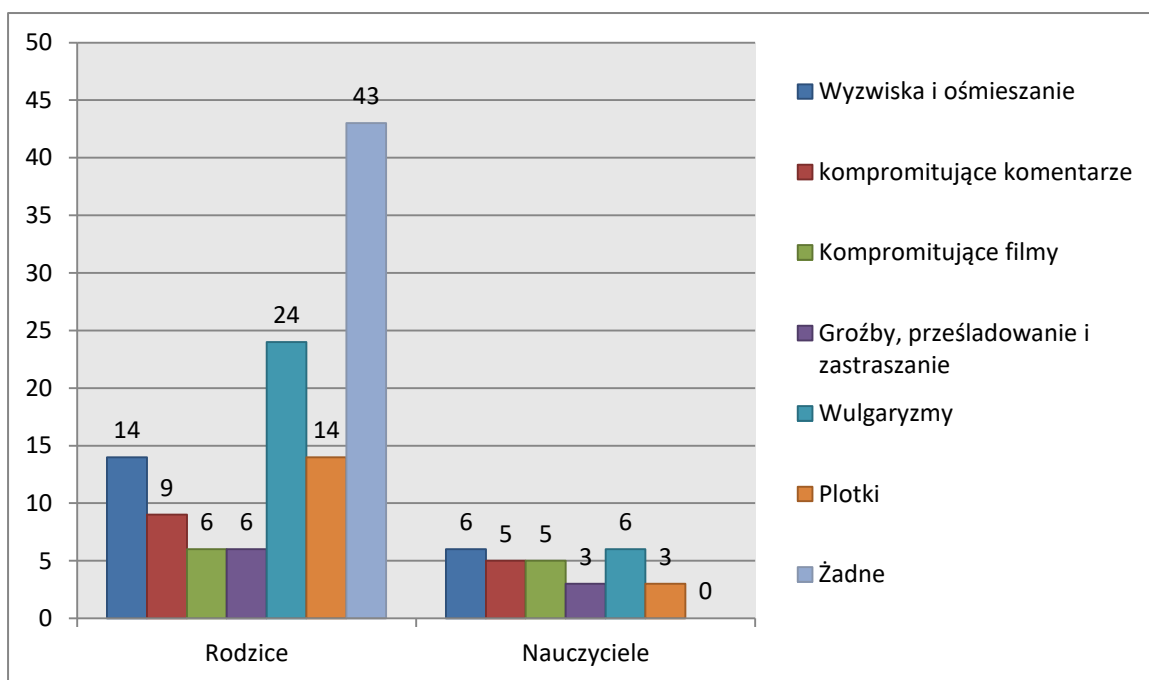
Ryc. 4. Doświadczenie cyberprzemocy przez uczniów - perspektywa uczniów, rodziców i nauczycieli

Wśród uczniów dominuje przekonanie, że nigdy nie doświadczyli cyberagresji w Internecie (82%). U rodziców również ponad połowa ankietowanych wskazuje, że ich dzieci nie miały styczności z tym zjawiskiem (56%), odpowiedzi twierdzących jest 28%, a 14% nie ma wiedzy na ten temat. Odpowiedzi rodziców dotyczące braku wiedzy na temat tego, czy ich dziecko doświadczyło cyberprzemocy wydają się być zastanawiające. Takie odpowiedzi mogą świadczyć zarówno o tym, że rodzice mają niską świadomość w zakresie zjawisk związanych z cyberprzemocą, a co się z tym wiąże i z zachowaniami prewencyjnymi, jak i o tym, że być może istnieją jakieś inne czynniki powodujące brak tej wiedzy, na przykład trudności w komunikacji z dzieckiem. Wskazane potencjalne przyczyny stanowią informację o tym, że być może istnieje pilna potrzeba pedagogizacji rodziców, obejmująca kształtowanie wiedzy i kompetencji nie tylko związanych z profilaktyką zagrożeń w Internecie, ale także z umiejętnościami komunikacyjnymi.

Wśród nauczycieli jedynie 36% spotkało się z tym problemem w klasie, przy 64% odpowiedzi negatywnych.

Ryc. 5. Negatywne zachowania w Internecie, z którymi spotkali się uczniowie

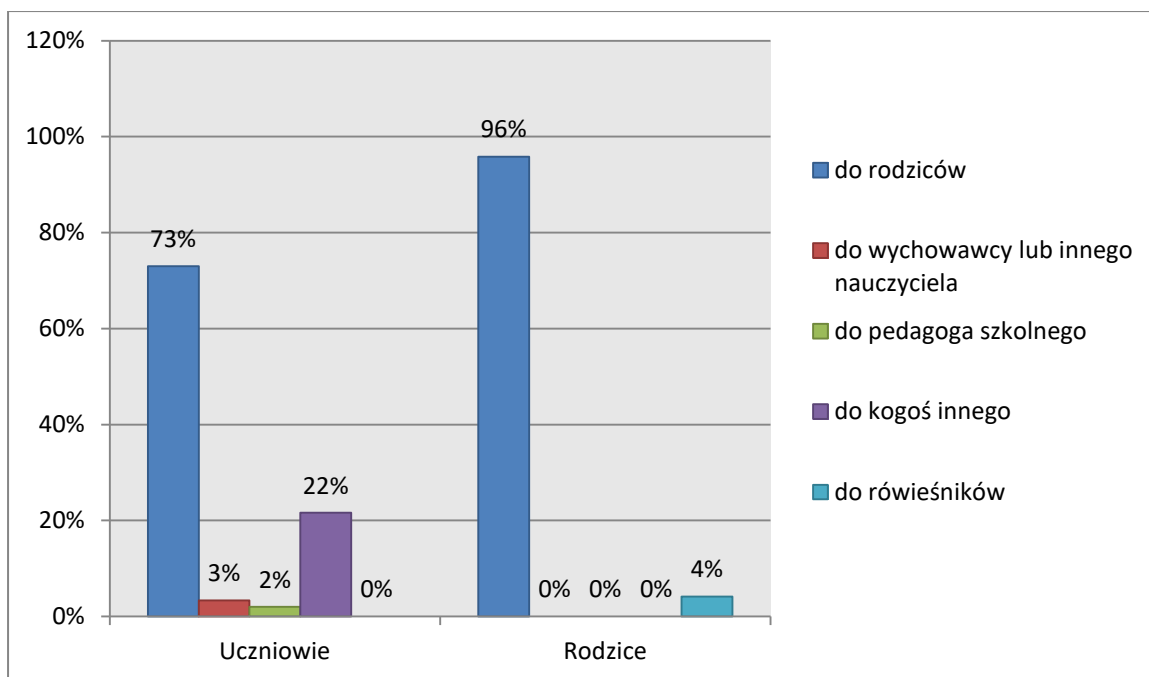

Ryc. 6. Negatywne zachowania w Internecie dotyczące dzieci, o których wiedzą rodzice i nauczyciele

W grupie uczniów wśród napotkanych przejawów cyberagresji przeważają te niewymienione w kwestionariuszu ankiety (aż 44 wskazania). Następnie 15 odpowiedzi dotyczy obraźliwych określeń oraz 12 obraźliwych komentarzy pod zdjęciem. 8 ankietowanych wskazało, że spotkało się z umieszczeniem czyjegoś zdjęcia w Sieci bez jego zgody, po 7 miało do czynienia z sytuacją dodania do jakiejś grupy oraz stosowania gróźb. Najrzadziej udzielano odpowiedzi: wulgarnie treści – 5 oraz umieszczenie kompromitującego kogoś filmu – 1.

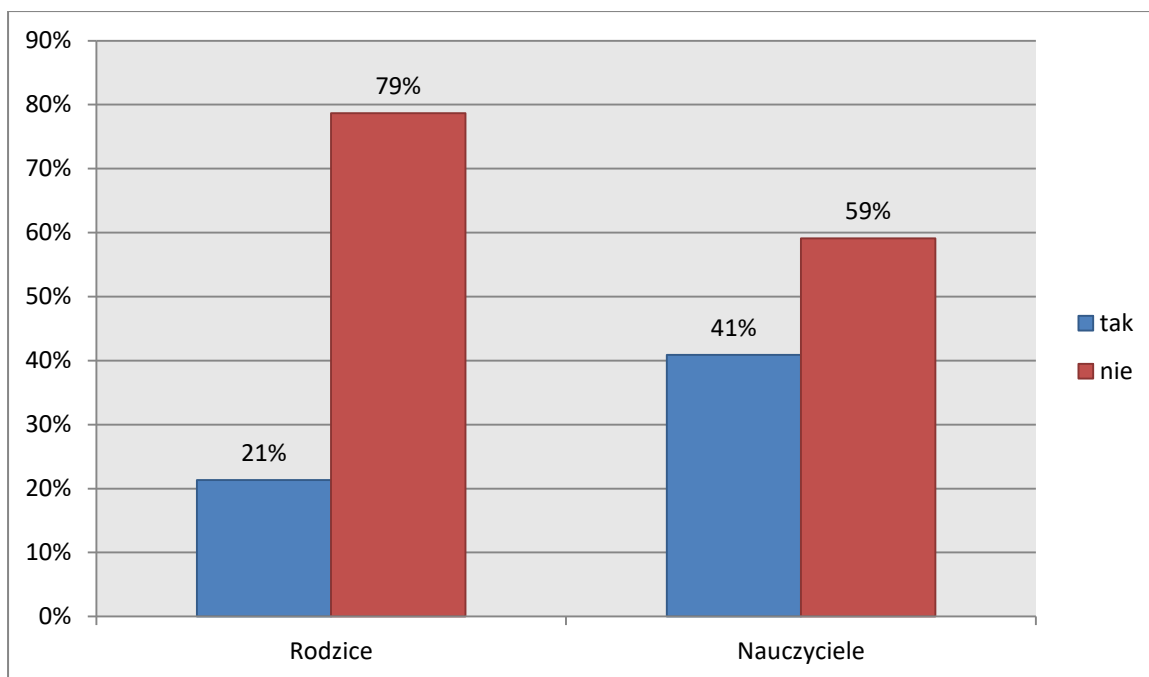
W grupie rodziców najwięcej odpowiedzi wskazuje, iż ich dzieci nie spotkały się z żadnymi przejawami cyberprzemocy – 43. Wśród rodziców, których dzieci napotkały w Internecie na treści agresywne, najczęściej wskazywane są wulgaryzmy – 24, wyzwiska i ośmieszanie – 14, plotki – 14. Mniej często dzieci napotykały na kompromitujące komentarze – 9 oraz kompromitujące filmy i groźby/prześladowania/zastraszanie – po 6 odpowiedzi.

W grupie nauczycieli wskazania są bardzo zróżnicowane. Najczęściej nauczyciele zaznaczają, że ich uczniowie spotykają się w Sieci z wyzwiskami i ośmieszaniem oraz wulgaryzmami – po 6 wskazań. Następnie kolejno są kompromitujące filmy oraz kompromitujące komentarze – po 5, a także groźby/prześladowanie/zastraszenie oraz plotki – po 3 zaznaczenia.

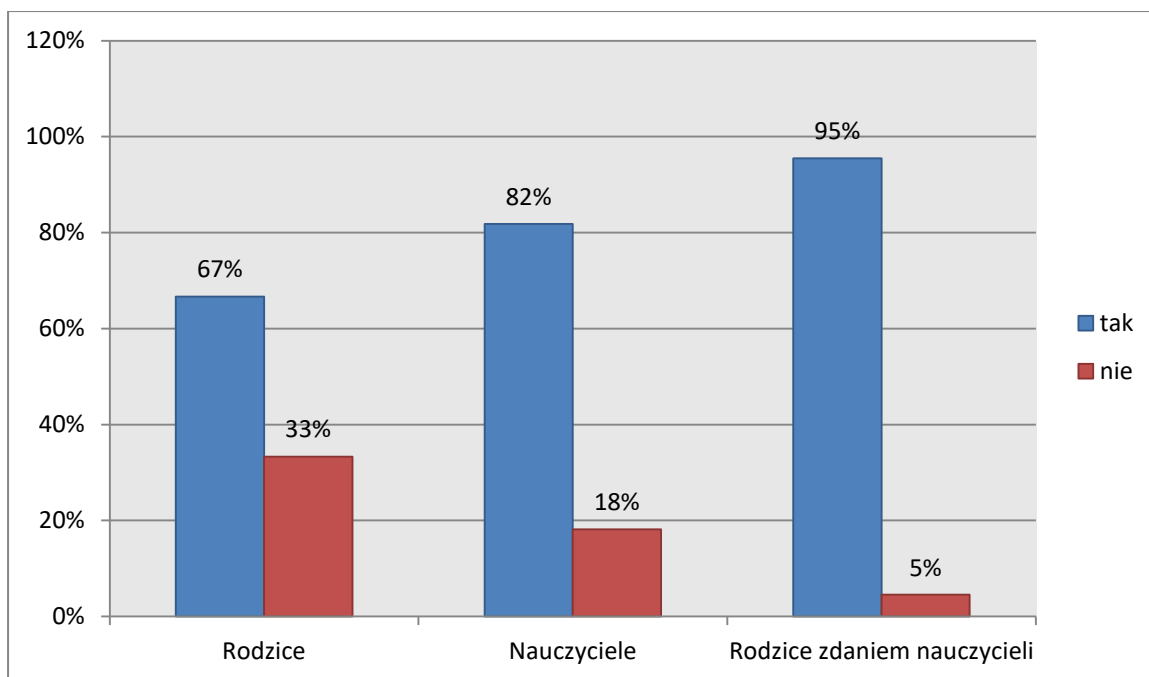
Ryc. 7. Osoby mogące udzielić wsparcia uczniom w sytuacji doświadczenia cyberprzemocy - perspektywa uczniów i rodziców

Przeważająca większość odpowiedzi i uczniów i rodziców uczniów wskazuje na to, iż w przypadku zaistnienia cyberagresji w Internecie, o pomoc zwróciliby się do rodziców: w przypadku uczniów jest to 73% odpowiedzi, a rodziców aż 96%. Uczniowie ponadto relatywnie często (22% odpowiedzi) wskazują na inne osoby, niewymienione w ankiecie. Najczęściej wśród tych osób wskazywano rówieśników i przyjaciół, co może sugerować silne więzi z grupą rówieśniczą. Niektórzy uczniowie, co alarmujące, wpisywali, że nie zwróciliby się o pomoc do nikogo. Pojedyncze uczniowie zwróciliby się po pomoc do nauczycieli lub wychowawcy (3%) czy pedagoga szkolnego (2%). Niewielu rodziców (4%) również zdecydowało, że ich dzieci mogłyby zwrócić się po pomoc do grupy rówieśniczej. Niestety, pracownicy szkoły nie zostali wskazani przez żadnego rodzica.

Ryc. 8. Znajomość organizacji lub serwisów internetowych udzielających pomocy w sytuacji zetknięcia się z cyberprzemocą - perspektywa rodziców i nauczycieli

Obie ankietowane grupy w większości nie wykazują znajomości organizacji oraz serwisów internetowych udzielających pomocy przy styczności z cyberagresją. Wiedza rodziców w tym zakresie jest niższa, niż u nauczycieli i wynosi jedynie 21%, gdy u nauczycieli kształtuje się na poziomie 41%.

Ryc. 9. Potrzeba kształcenia w zakresie profilaktyki cyberprzemocy wśród rodziców, nauczycieli oraz wśród rodziców w ocenie nauczycieli

Odpowiedzi otrzymane w powyższym zestawieniu wskazują jednoznacznie, iż w przeważającej większości istnieje potrzeba kształcenia w zakresie cyberbullyingu wśród obu badanych grup. Na taką potrzebę uwagę zwraca 67% rodziców oraz 82% nauczycieli. Opinie nauczycieli również potwierdzają potrzebę kształcenia rodziców w tym zakresie, gdyż odpowiedź pozytywną wskazało aż 95% zapytanych pedagogów.

IV - WNIOSKI

1. Uczniowie, jak i rodzice uczniów są zgodni co do tego, iż młodzież w Internecie szuka przede wszystkim rozrywki (gry online) oraz kontaktu ze znajomymi (portale społecznościowe). Można zauważyć, że wiele aktywności współcześnie przenosi się do Sieci. Okazuje się, że dla młodych ludzi relacje rówieśnicze, niezmiennie istotne w wieku dorastania, rozwijane są obecnie w przestrzeni wirtualnej. Z jednej strony taka sytuacja przeciwstawia się opiniom, że korzystanie z Internetu osłabia relacje interpersonalne młodych. Jak można zauważyć, młodzież ciągle poszukuje kontaktów z rówieśnikami, którzy stanowią dla nastolatków ważną grupę odniesienia. Czyni to jednak w sposób adekwatny do istniejących możliwości - dzięki urządzeniom cyfrowym. Z drugiej strony, zmieniona forma tych kontaktów i przeniesienie ich do cyberprzestrzeni generować może podobne problemy do tych, z którymi mierzyli się młodzi ludzie w relacjach bezpośrednich - wyśmiewanie, szykanowanie czy dokuczanie. Stają się one jednak trudniejsze do uchwycenia przez środowisko, w tym rodzinne i szkolne, ponieważ przybierają nowe, nietatwe do zidentyfikowania formy, w tym również związane z cyberprzemocą. W konsekwencji zachodzi obawa, że przy niedostatecznej uważności dorosłych, młodzież pozostanie sama w obliczu radzenia sobie z tymi nieprzyjemnymi zdarzeniami, które mogą przerodzić się w cyberprzemoc.
2. Na podstawie wyników badań można stwierdzić, że ważną rozrywką w życiu młodych ludzi są gry online. Być może warto byłoby się przyjrzeć rodzajom gier, które interesują młodzież. Pozwoliłoby to nie tylko na dostrzeżenie możliwych zainteresowań uczniów, ale także, być może, otworzyło przed nauczycielami nowe możliwości w zakresie stosowania ciekawych sposobów wprowadzania zagadnień związanych z treściami programowymi poszczególnych przedmiotów. Ponadto, dzięki niektórym grom możliwe jest kształtowanie kompetencji miękkich takich jak współpraca czy komunikacja. Mogą one wspomagać również kreatywność, wzmacniają zaangażowanie. Grywalizacja, zastosowanie gier w edukacji, mogłaby stać się atrakcyjną alternatywą dla prowadzenia tradycyjnych zajęć.
3. Ciekawa zależność jest widoczna przy pytaniu o kontrolę treści przeglądanych w Sieci oraz dostęp do kont i haseł dzieci. Przeczące sobie wyniki odpowiedzi uczniów i rodziców mogą wskazywać na ukrytą kontrolę rodziców, o której nie mówią swoim dzieciom, które nie są tym samym jej świadome. Takie zjawisko można wiązać z dużą świadomością rodziców w zakresie potrzeby zapewnienia dziecku bezpieczeństwa w Sieci, troską i odpowiedzialnością. Z drugiej strony informacja ze strony uczniów, iż rodzice nie mają dostępu do wszystkich haseł może wskazywać również na to, iż dzieci nie udzielają rodzicom pełnej informacji o tym, z jakich stron, kont czy portali korzystają, a zatem mają do nich ograniczone zaufanie. Taka sytuacja może być szczególnie niebezpieczna w momencie wystąpienia doświadczenia

cyberprzemocy przez dziecko w środowisku wirtualnym, o którym rodzic nie wie.

4. Uczniowie nie zawsze zdają sobie sprawę z otaczającej ich cyberprzemocy w Sieci, stąd bardzo niska ilość twierdzących odpowiedzi na ten temat. Wynika to zapewne z ich niewiedzy i nieznanomości tematu (trudności w definiowaniu tego zjawiska, jego rodzajów, traktowanie tego zjawiska jako czegoś powszechnego, czego nie uważa się za agresję elektroniczną). Uczniowie najczęściej spotykają się w sieci z obraźliwymi treściami i komentarzami, co można uznać za sferę „miękkiej cyberprzemocy”. Ich odpowiedzi potwierdzają również rodzice i nauczyciele, którzy wskazują najczęściej styczność dzieci z wulgaryzmami, wyzwiskami i ośmieszaniem, co koreluje z odpowiedziami młodzieży. Martwi jednak fakt, że chociaż marginalnie, to przytrafiają się cięższe sytuacje, typu: groźby, czy umieszczanie ośmieszających filmów. Przyjęcie możliwości przejawiania negatywnych zachowań w Internecie (przede wszystkim agresji słownej, ale także gróźb czy upowszechniania kompromitujących filmów) jako swoistej normy funkcjonowania w tej rzeczywistości wskazywać może na pewną brutalizację życia współczesnej młodzieży. Być może, proponując zajęcia o charakterze profilaktycznym, dotyczącym radzenia sobie z zagrożeniami w Internecie, warto byłoby rozważyć również warsztaty dotyczące szacunku do innych czy też kultury wyrażania siebie zarówno w relacjach bezpośrednich jak i w przestrzeni wirtualnej.
5. Wśród rodziców i nauczycieli, którzy są znacznie bardziej świadomi zagrożenia, odpowiedzi są zbliżone. Rodzice i nauczyciele na ogół mają wiedzę na temat możliwych zagrożeń w Sieci i potrafią je rozpoznać. W związku z powyższym zachodzi pilna potrzeba uświadamiania młodych ludzi odnośnie tego zagrożenia, a także jego prewencji, dając zainteresowanym stronom wiedzę i umiejętności radzenia sobie z tą formą agresji.
6. Zdecydowana większość dzieci o pomoc zwróciłaby się do swoich rodziców oraz do swoich rówieśników (uczniowie najczęściej podawali przyjaciół i kolegów w odpowiedzi otwartej na to pytanie). Niektóre wskazywały również na nauczycieli, wychowawców czy pedagoga szkolnego. Rodzice natomiast w 94% wskazują siebie, jako najodpowiedniejsze osoby do udzielenia pomocy dzieciom w wypadku zaistnienia cyberbullyingu. Martwi brak docenienia w tym aspekcie nauczycieli lub pedagogów szkolnych (ani jednej takiej odpowiedzi). Być może rodzice nie mają świadomości tego, że dziecko może zwrócić się o pomoc do szkoły.
Alarmujące jest to, że niektóre dzieci nie zgłosiłyby się o pomoc do nikogo (co deklarowały w odpowiedzi otwartej). Świadczy to o braku zaufania do osób dorosłych i rówieśników. Brak zaufanej grupy osób, która w tym wieku pełni bardzo ważną rolę dla młodych ludzi, może być w efekcie powodem bycia ofiarą lub sprawcą cyberprzemocy.
7. Niestety, z badań wynika, że rodzice (79%) oraz nauczyciele (59%) w większości przypadków nie wiedzą gdzie młodzież może zwrócić się o pomoc

(telefony zaufania, serwisy internetowe). Obie dorosłe grupy badanych dostrzegają potrzebę pedagogizacji w zakresie cyberagresji. Większa potrzeba jest tu widoczna wśród rodziców. Nauczyciele prawie jednomyślnie (94%) dostrzegają potrzebę poszerzenia wiedzy z tego zakresu wśród rodziców swoich uczniów. Obie grupy badanych wykazują zdecydowaną potrzebę zdobycia dodatkowej wiedzy, dlatego warto byłoby zorganizować dla nich szkolenie o tej tematyce.

8. Dorośli powinni współpracować ze sobą w kwestii ochrony dzieci przed cyberprzemocą, komunikować się oraz systematycznie podnosić swoją wiedzę dotyczącą zagrożeń w Sieci. Oddziaływania skierowane do uczniów powinny koncentrować się zarówno wokół wzmacniania świadomości dzieci na temat różnych rodzajów zagrożeń w Internecie, identyfikowania ich, sposobów radzenia sobie z nimi. Powinny być również nakierowane na budowanie pewności siebie, adekwatnej samooceny oraz akceptacji własnej osoby, a także poruszać zagadnienia związane z wartościami takimi jak szacunek, tolerancja czy kultura bycia zarówno w przestrzeni bezpośrednich relacji społecznych jak i w przestrzeni wirtualnej.

V - LITERATURA

Czemerchowska-Koruba E., 2014, Agresja i przemoc w szkole, czyli co powinniśmy wiedzieć, by skutecznie działać, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa.

Kowalewski, M. Jakubiak (red.), „Cyberprzemoc szczególnym zagrożeniem społeczeństwa informacyjnego”, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2021, s. 11, 13-1, 20, 95-96

Kowalski R.M., Limber S.P., Agatson P.W., 2008, Cyberbullying: Bullying in the Digital Age, Malden, s. 43–51

Kowalski, R.M.; McCord, A. Perspectives on Cyberbullying and Traditional Bullying. Same or Different? In *The Routledge Companion to Digital Media and Children*; Green, L., Holloway, D., Stevenson, K., Leaver, T., Haddon, L., Eds.; Routledge: New York, NY, USA, 2021; pp. 460–468.

Król K., Zawadzki A., Edukacja. Terapia. Opieka. Tom 2 (2020): Teoretyczne aspekty i praktyczne konteksty przemocy w różnych środowiskach społecznych; PWS TE; s. 179-197

Pyżalski, J. (2012). Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

Rywczyńska A., Wójcik S., 2018, Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży online. Kompendium wiedzy dla rodziców i profesjonalistów, Polskie centrum Programu Safer Internet, Warszawa.

Solecki, R. (2017). *Aktywność młodzieży w cyberprzestrzeni*. Warszawa-Milanówek: Oficyna Wydawnicza Von Velke.

Stępień B., 2016, Zasady pisania tekstów naukowych. Prace doktorskie i artykuły, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Tokunaga, R. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26(3),

Tomczyk, Ł. (2019). Problematyczne użytkowanie internetu PIU, W: J. Pyżalski, A. Zdrodowska, Ł. Tomczyk., K. Abramczuk (red). *Polskie badania EU KIDS ONLINE 2018. Najważniejsze wyniki i wnioski* (s. 95-99). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

Tomczyk, Ł., Wąsiński, A. (2017). Parents in the Process of Educational Impact in the Area of the Use of New Media by Children and Teenagers in the Family Environment. *TED EGITIM VE BILIM*, 42(190), 305-323. DOI: 10.15390/eb.2017.4674.

Waller, M. (2017) *The Role of Schools in Children's Online Safety*, in *Online Risk to Children: Impact, Protection and Prevention* (ed J. Brown), John Wiley & Sons, Ltd, Chichester, UK. doi: 10.1002/9781118977545.ch12

Wojtasik, Ł. (red.). (2012). *Jak reagować na cyberprzemoc. Poradnik dla szkół*. Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje

[1] <https://www.mamazone.pl/rozwoj-i-wychowanie-ucznia/cyberprzemoc/>

[2] <https://zsp2.walbrzych.edu.pl/archiwum/images/Cyberprzemoc.pdf> (Wojtasik Łukasz; Cyberprzemoc – charakterystyka zjawiska, skala problemu, działania profilaktyczne Łukasz Wojtasik; Fundacja Dzieci Niczyje)

[3] <https://www.erainformatyki.pl/cyberprzemoc.html>

[4] <https://www.gov.pl/attachment/34422589-c0eb-4a5f-99ff-6b93d1a0686b>

[5] <https://www.cyfrowobezpieczni.pl/gdzie-szukac-pomocy>

[6] <https://dyzurnet.pl/>